

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

ВЕРНИГОРА ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА

УДК [81:1-4]:005.336.2:378.147:[811.161.2:821]

**ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04– теорія і методика професійної освіти

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**



Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України (м. Київ).

Науковий керівник -

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ВОВК Мирослава Петрівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України, завідувач відділу змісту і
технологій педагогічної освіти (м. Київ).

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Семеног Олена Миколаївна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка,
завідувач кафедри української мови і
літератури (м. Суми);

кандидат педагогічних наук, доцент
Гордієнко Валентина Павлівна,
Президія Національної академії
педагогічних наук України, Відділення
професійної освіти і освіти дорослих,
учений секретар (м. Київ).

Захист відбудеться 22 вересня 2020 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та в бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Автореферат розіслано 21 серпня 2020 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Г. І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність проблеми дослідження. В умовах реформаційних змін у сфері педагогічної освіти України, зумовлених упровадженням стандартів підготовки конкурентоспроможних фахівців, актуалізується проблема підвищення якості підготовки вчителя на компетентнісних засадах. Стратегічним завданням є якісна підготовка майбутнього вчителя української мови і літератури у закладах вищої педагогічної освіти, який виконує соціокультурну місію – виступає носієм і ретранслятором мовної культури, національних цінностей українського народу, демонструє полікультурно толерантну позицію у виявленні поваги до культурних надбань багатонаціональної української держави.

Сучасний учитель української мови і літератури повинен володіти досконалою знаннями з фахових дисциплін, уміти їх інтегрувати у професійній діяльності, бути дослідником, спрямовувати учнів у процесі виховної роботи на опанування культурної спадщини, мистецьких вартостей, тобто має бути професійно компетентним у філологічній та суміжних галузях. З-поміж ключових фахових компетентностей учителя-філолога вирізняється інтегративна професійна якість – лінгвокраїнознавча компетентність, що передбачає опанування теорії і практики вивчення лінгвокраїнознавчих реалій крізь призму ціннісного потенціалу мови на основі інтердисциплінарності, полікультурності, культуровідповідності.

Пріоритети утвердження компетентнісних засад підготовки сучасного вчителя, зокрема й учителя української мови і літератури, визначено у документах: Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепції розвитку педагогічної освіти в Україні (2018), Педагогічній Конституції Європи (2016), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки (2013), Концепції національно-патріотичного виховання молоді (2009), «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2009), Рамковій програмі ЄС щодо оновлених ключових компетентностей (2018), «Компетентності для культури демократії» (2016) та ін. У них акцентується увага на підвищенні якості підготовки сучасного вчителя, розвитку його професіоналізму, здатності до саморозвитку і самоосвіти, формування спектру компетентностей шляхом засвоєння інтегративних фахових знань, структурування змісту професійної підготовки з урахуванням міждисциплінарності, інноваційності.

У вітчизняному і зарубіжному педагогічному дискурсі наявний спектр досліджень, у яких розкрито методологічні і теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (О. Дуплійчук, Л. Коваленко, Л. Мацько, О. Семенов, В. Сидоренко, Т. Симоненко та ін.); обґрунтовано методичні основи формування фахових компетентностей майбутніх учителів-філологів (Л. Базиль, М. Вовк, В. Гончарук, О. Земка, Ю. Карташова, А. Попович, Г. П'ятакова, Л. Симоненко, І. Соколова, О. Ткаченко, Л. Черчата та ін.); окреслено особливості формування лінгвокраїнознавчої компетентності

майбутніх фахівців різного профілю (О. Асадчих, Л. Береза, А. Бичок, А. Вітренко, Ю. Веклич, О. Довгоп'ят, О. Каданер та ін.); схарактеризовано лінгвокраїнознавчий аспект інших компетентностей (М. Рачинська (M. Raczyńska), С. Грабяс (S. Grabias), К. Грудзінська (K. Grudzińska), Й. Анушевич (J. Anusiewicz), Й. Бартмінський (J. Bartmiński) та ін.); проаналізовано ціннісний потенціал лінгвокраїнознавства і суміжних наук (лінгвістики, країнознавства, фольклористики, літературознавства, діалектології, стилістики тощо) (А. Буднік, Є. Верещагін, І. Воробйова, Ю. Возна, А. Гапонів, В. Костомаров, Г. Онкович, А. Райхштейн та ін.). Водночас у галузі теорії і методики професійної освіти відсутні цілісні дослідження проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

Студіювання наукових праць з проблем професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої педагогічної освіти, а також аналіз освітньої практики формування професійних компетентностей цих фахівців уможливили визначення низки суперечностей:

- наявним станом професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої педагогічної освіти і реальними потребами суспільства в підготовці майбутніх педагогів з високим рівнем професіоналізму;

- вимогами до якості фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та дискретністю опанування ними теорії і практики лінгвокраїнознавства й суміжних наук на інтегративній основі структурування змісту навчання;

- потребою системного формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури й недостатніми можливостями використання ними лінгвокраїнознавчого досвіду в освітній практиці закладу середньої освіти.

Необхідність розв'язання суперечностей, соціально-культурна значущість проблеми, недостатня розробленість теоретичних і практичних засад вивчення теорії і практики лінгвокраїнознавства й суміжних наук у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою комплексної науково-дослідної теми відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти» (РК 0117U001072). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 11 від 15 жовтня 2015 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26 квітня 2016 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови і модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

Мета дослідження – розроблення й експериментальна перевірка моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін та обґрунтування педагогічних умов її реалізації.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети дослідження визначено **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в сучасному науковому дискурсі.

2. Розкрити зміст і структуру лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін.

3. Визначити критерії, показники та рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

4. Схарактеризувати педагогічні умови формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

5. Теоретично розробити та експериментально перевірити модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

Концептуальна ідея дослідження ґрунтується на положенні про те, що інтегративною професійною якістю є лінгвокраїнознавча компетентність майбутніх учителів української мови і літератури, що формується у процесі опанування ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства й суміжних наук у процесі вивчення фахових дисциплін, проходження фахових (фольклорної (фольклористичної) і діалектологічної) практик, активізації науково-дослідницької діяльності на міждисциплінарній основі вивчення культурної спадщини українців та інших етносів, їх історії, культури, фольклору, літератури крізь призму мовної диференціації. Соціокультурна потреба підготовки вчителів-філологів зумовила розроблення авторської моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності цих фахівців у процесі вивчення фахових дисциплін та обґрунтування і впровадження педагогічних умов її реалізації.

Методологічну основу дослідження становлять положення теорії наукового пізнання; *компетентнісного підходу*, що уможливорює формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури як важливої професійної якості; *аксіологічного підходу*, що передбачає гуманістичну зорієнтованість навчання, формування особистісних цінностей, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення на основі потенціалу лінгвокраїнознавства, суміжних наук; *культурологічного підходу*, що виявляється у вивченні лінгвокраїнознавчих реалій у локальному, регіональному і державному

контекстах; *полікультурного підходу*, що спрямований на врахування поліетнічності сучасного українського суспільства у процесі вивчення специфіки лінгвокраїнознавчих реалій українського народу та інших етносів, що проживають в Україні; *діяльничого підходу*, що забезпечує опанування фахових (лінгвістичних, літературознавчих, фольклористичних, культурологічних) дисциплін, організацію фахових практик, науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів на основі використання інтерактивних форм і методів; *інтегративного підходу*, що ґрунтується на врахуванні міжпредметного контексту мовознавчих, культурологічних, літературознавчих, українознавчих наук.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вчених, у яких розкрито: філософсько-аксіологічні основи реформування вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало та ін.); теоретико-методологічні засади професійного розвитку вчителя (О. Кучерявий, О. Лавріненко, Л. Лук'янова, М. Солдатенко, Г. Сотська, В. Рибалка та ін.); концепції розвитку професіоналізму вчителя (Є. Барбіна, О. Дубасенюк, А. Кузьмінський, Л. Хомич та ін.); проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури (Л. Мацько, О. Семенов, В. Сидоренко, Т. Симоненко та ін.); формування фахових компетентностей майбутнього вчителя-філолога (лінгвістичної (Ю. Карташова), літературознавчої (Л. Базиль), мовно-літературної (І. Барабаш), фольклористичної (М. Вовк), методичної (Л. Сімоненко, Л. Черчата), етнопедагогічної (О. Ткаченко), культурологічної (А. Галенко), етнокультурологічної (В. Гончарук), педагогічної (Г. П'ятакова), дослідницької (О. Земка, Т. Міщенінова)); теоретичні напрацювання з проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх фахівців різного профілю (О. Асадчих, Л. Береза, А. Бичок, А. Вітренко, Ю. Веклич, О. Довгоп'ят, О. Каданер та ін.); дослідження з проблем ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства у взаємодії з філологічними, українознавчими, культурологічними науками (А. Буднік, Є. Верещагін, І. Воробйова, С. Єрмоленко, О. Любінцева, П. Масляк, Ф. Нікітіна, Г. Онкович, Б. Яценко та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань було використано комплекс методів: *теоретичні*: аналіз, порівняння та узагальнення наукової інформації з метою визначення сутності і структури лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, обґрунтування педагогічних умов формування цієї якості; моделювання – для теоретичного розроблення моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури; *емпіричні*: спостереження, анкетування, діагностичний інструментарій з метою визначення стану сформованості та динаміки формування означеної якості відповідно до структурних компонентів, критеріїв, показників, рівнів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний); *статистичні* – для обробки отриманих даних і перевірки достовірності результатів експериментального дослідження.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось упродовж трьох етапів (2015 – 2020 рр.).

На першому етапі (2015 – 2016 рр.) – простудійовано філософську, педагогічну, філологічну літературу, що дозволило систематизувати джерельну основу проблеми дослідження; розкрито стан дослідженості проблеми в педагогічній науці; визначено теоретичні і методологічні орієнтири дослідницького пошуку; сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження;

На другому етапі (2017 – 2018 рр.) – теоретично розроблено модель лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін і обґрунтовано педагогічні умови її реалізації; на основі визначених критеріїв, показників та рівнів сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності здійснено аналіз стану сформованості цієї компетентності у майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої педагогічної освіти.

На третьому етапі (2019 – 2020 рр.) – упроваджено модель лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін; апробовано зміст, форми, методи, педагогічні умови формування визначеної якості у процесі навчальної, науково-дослідницької, практичної підготовки; здійснено статистичне оброблення результатів формувального експерименту; сформульовано загальні висновки та окреслено перспективи подальших досліджень.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. На різних етапах дослідження в експерименті брало участь 482 майбутніх учителів української мови і літератури.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що: *вперше* здійснено цілісне дослідження проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін; теоретично обґрунтовано і розроблено модель формування визначеної якості з урахуванням положень методологічних підходів (компетентнісного, аксіологічного, культурологічного, полікультурного, діяльнісного, інтегративного), принципів (*загальних*: науковості, всебічного стимулювання позитивного ставлення до навчання, систематичності та послідовності навчання, зв'язку навчання з практикою, створення необхідних умов для навчання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії; *специфічних*: інтеграції, культурологізації, аксіологізації змісту навчання, єдності в розвитку дослідницьких, комунікативних умінь та умінь міждисциплінарного аналізу, активного наставництва), вміщує зміст, структуру, форми, методи, що реалізується в межах цільового, методологічного, процесуального, діагностичного і результативного блоків, у процесі ціннісно-регулятивного, інформаційного, діялісно-рефлексивного етапів, а її результатом

є сформовані високий (творчий) і середній (репродуктивний) рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх вчителів-філологів; обґрунтовано педагогічні умови реалізації моделі формування визначеної якості (оновлення змісту фахових дисциплін на основі використання ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства, упровадження інтерактивних форм і методів у процесі вивчення фахових дисциплін, активізація навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі міждисциплінарних зв'язків); визначено критерії, показники та рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін; узагальнено ціннісний потенціал лінгвокраїнознавства у взаємозв'язку із суміжними науками (лінгвістикою, краєзнавством, фольклористикою, літературознавством, діалектологією тощо); *уведено в науковий обіг* авторську дефініцію поняття «лінгвокраїнознавча компетентність майбутніх учителів української мови і літератури»; *уточнено* сутність понять «лінгвокраїнознавство», «фахова підготовка», «педагогічні умови формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури»; *подальшого розвитку* набули зміст, форми і методи вивчення фахових дисциплін у підготовці майбутніх вчителів української мови і літератури, організації науково-дослідницької і практичної роботи.

Практичне значення дослідження полягає в укладанні практикуму з формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін («Усна народна творчість», «Діалектологія», «Вступ до мовознавства», «Вступ до літературознавства», «Історія української літератури» тощо), у ході проведення фольклорної (фольклористичної) і діалектологічної практик, а також у розробленні творчо-пошукових, дослідницьких завдань, завдань для самостійної роботи, тематику проєктів з урахуванням ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства та суміжних наук (лінгвістики, фольклористики, літературознавства, діалектології, стилістики тощо).

Результати дослідження можуть бути використані викладачами фахових дисциплін на філологічних факультетах закладів вищої педагогічної освіти з метою удосконалення дослідницьких, комунікативних, презентаційних умінь, методологічної культури, інноваційного мислення, педагогічної майстерності студентів. Теоретичні узагальнення, практичні напрацювання дисертантки доцільно використовувати під час неформального та інформального навчання педагогів філологічного фаху.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2383/01 від 31.10.2019 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-194 від 02.03.2020 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/25 від 21.01.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. У колективній монографії [11] здобувачем написано розділ, у якому представлено критеріальну характеристику лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційної роботи, її основні положення обговорено під час виступів у межах заходів різного рівня: на міжнародних – на науково-практичних конференціях: «Сучасні проблеми підготовки вчителя і його професійного удосконалення» (Чернігів, 2015), «Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій» (Одеса, 2018), «Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі» (Чернівці, 2019); на педагогічно-мистецьких читаннях пам'яті професора О. П. Рудницької (Київ, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020); на науковій конференції: «Сучасні проблеми сталого розвитку» (Ополе, Польща, 2019); на науково-методологічному семінарі: «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2016); на всеукраїнських – на науково-практичних конференціях: «Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація» (Мукачеве, 2016), «Актуальні проблеми літературної освіти (пам'яті О. Р. Мазуркевича та П. К. Волинського)» (Умань, 2018); на науково-методичному семінарі «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (Умань, 2015); під час звітних науково-практичних конференцій Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, 2016, 2017, 2018, 2020).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження представлено у 22 публікаціях, з них: 1 монографія (у співавторстві); 9 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 3 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних); 1 стаття у виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз даних; 1 практикум; 10 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (341 найменування, з яких 39 – іноземною мовою), 13 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 306 сторінок, обсяг основного тексту складає 197 сторінок. Роботу ілюструють 11 таблиць і 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі схарактеризовано актуальність проблеми дослідження, проаналізовано стан її розробленості в сучасній педагогічній теорії; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічну і теоретичну основу, методи дослідницького пошуку; сформульовано концептуальну ідею дослідження, наукову новизну, практичне значення; наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації і структуру дисертації.

У першому розділі – «**Формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення**

фахових дисциплін як педагогічна проблема» – обґрунтовано компетентнісні засади професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої педагогічної освіти; визначено специфіку фахової підготовки майбутніх учителів-філологів; проаналізовано ціннісний потенціал лінгвокраїнознавства у міждисциплінарному аспекті; схарактеризовано зміст і структуру лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін.

Схарактеризовано компетентнісні засади підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти на основі стандартів вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія у галузі 03 «Гуманітарні науки», 014 Середня освіта (Українська мова і література) у галузі 01 Освітні / педагогічні науки, а також у сучасних наукових джерелах, у яких увага дослідників зосереджена на визначенні сутності інтегративних фахових компетентностей, що характеризують рівень професіоналізму фахівця, свідчать про його гнучкість, відкритість до нового, здатність до інтегративного аналізу культурних явищ та виявлення цих умінь в освітній практиці.

З'ясовано, що становлення вчителя-філолога як фахівця, наділеного здатністю до ефективної ретрансляції мовного, літературного, фольклорного, загалом культурного досвіду в процесі викладання філологічних, українознавчих дисциплін, організації дослідницької і виховної роботи учнів в умовах закладу середньої освіти, відбувається насамперед під час вивчення фахових дисциплін («Вступ до мовознавства», «Вступ до літературознавства», «Усна народна творчість», «Діалектологія», «Загальне мовознавство», «Літературознавство», «Етнографія», «Етнологія», «Стилістика», «Історія української літератури» тощо), проходження фахових практик, під час активізації наукової роботи.

Проаналізовано генезу теорії і практики лінгвокраїнознавства в російській (вперше був використаний у 1971 р. російськими вченими Є. Верещагіним та В. Костомаровим) та українській (у межах української науки поняття «лінгвокраїнознавство» ввела Г. Онкович у 1997 р.) науці. Термінологічне поле лінгвокраїнознавства лише формується, наповнюється новими або адаптованими традиційними поняттями у взаємодії з суміжними дисциплінами: лінгвістикою, літературознавством, етнографією, культурологією, фольклористикою, соціологією, економікою тощо. Ключове поняття лінгвокраїнознавства – «реалії» (соціально-політичні, культурні, етнографічні, фольклорні, географічні тощо).

Уточнено дефініцію лінгвокраїнознавства як міждисциплінарної науки, що інтегрує теорію і практику лінгвістики, краєзнавства, інших суміжних наук (фольклористики, етнографії, діалектології, народознавства, компаративістики, українознавства тощо) та спрямована на вивчення лінгвокраїнознавчих реалій у взаємозв'язку з етнографічними, мовними, діалектологічними, фольклорними, літературними та іншими реаліями крізь призму мовної унікальності в синхронічному і діяхронічному аспектах. Студіювання українських і зарубіжних джерел дозволило з'ясувати ціннісний потенціал лінгвокраїнознавства у підготовці майбутніх учителів української мови і літератури, що полягає у використанні міждисциплінарних зв'язків із суміжними науками, структуруванні змісту фахової підготовки на основі інтеграції

досягнень культурологічних, філологічних, українознавчих дисциплін у вивченні відповідних реалій крізь призму мовної унікальності, територіальної і соціальної диференціації, збагаченні форм і методів фахових практик, проблематики науково-дослідницької роботи майбутніх учителів української мови і літератури.

Виявлено, що проблема формування лінгвокраїнознавчої компетентності в сучасній українській педагогічній теорії висвітлена в дослідженнях, присвячених проблемі підготовки фахівців різного профілю (майбутніх учителів іноземної мови, учителів початкових класів, перекладачів, менеджерів, економістів та ін.), а також у дослідженнях з проблем навчання української мови як іноземної, іноземних мов з урахуванням краєзнавчої проблематики. Лінгвокраїнознавчий аспект переважно врахований науковцями під час дефінітивного аналізу соціологічної, комунікативної, культурологічної, мовної компетентностей майбутніх фахівців. У зарубіжній педагогічній теорії і практиці спостерігається подібна тенденція – власне поняття «лінгвокраїнознавча компетентність» не вживається, водночас акцентується увага на окремих аспектах лінгвокраїнознавчої компетентності майбутнього фахівця, яка становить складову інших компетентностей: мовної (лінгвістичної), соціокультурної, культурної, комунікативної, інтеркультурної, багатомовної чи інших компетентностей.

Обґрунтовано авторську дефініцію лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури як інтегративної професійної якості, що визначається наявністю мотивації і ціннісного ставлення щодо набуття знань з теорії лінгвокраїнознавства й суміжних наук, дослідницьких, комунікативних і аналітичних умінь щодо вивчення лінгвокраїнознавчих реалій на міждисциплінарній основі та їх ретрансляції в освітній практиці, виявляється у спрямованості на саморозвиток і самовдосконалення у сфері лінгвокраїнознавчих студій, рефлексивному ставленні до результатів професійної діяльності. Компонентами означеної компетентності є: аксіологічно-стимулювальний, інформаційно-змістовий, праксеологічний.

У другому розділі – **«Специфіка формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін»** – визначено критерії, показники та рівні сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін; теоретично обґрунтовано педагогічні умови та розроблено модель формування означеної якості.

Відповідно до структури лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури визначено критерії і показники її сформованості. Аксіологічно-стимулювальному компоненту відповідає ціннісно-мотиваційний критерій (показники: мотивація до формування лінгвокраїнознавчої компетентності; спрямованість на формування лінгвокраїнознавчої компетентності; сформованість ціннісних орієнтацій); інформаційно-змістовому компоненту – змістово-когнітивний критерій (показники: володіння лінгвокраїнознавчими знаннями; міцність лінгвокраїнознавчих знань; міждисциплінарні знання); праксеологічному компоненту – діяльнісно-

рефлексивний критерій (показники: дослідницькі і комунікативні уміння; уміння здійснення міждисциплінарного аналізу реалій; прагнення до підвищення рівня лінгвокраїнознавчої компетентності). Схарактеризовано рівні сформованості цієї якості: низький (наслідувальний); середній (репродуктивний); високий (творчий).

Теоретичний аналіз проблеми та вивчення специфіки фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої педагогічної освіти уможливили обґрунтування педагогічних умов формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

Перша педагогічна умова – оновлення змісту фахових дисциплін на основі використання ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства та суміжних наук (фольклористики, лінгвістики, літературознавства, діалектології, стилістики, етнографії, культурології, лексикології, фразеології тощо). Друга педагогічна умова – упровадження інтерактивних форм і методів у процесі вивчення фахових дисциплін, що спрямовано на поглиблене вивчення лінгвокраїнознавчих реалій, проведення фахових (фольклорної (фольклористичної) й діалектологічної) практик. Третя педагогічна умова – активізація навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі міждисциплінарних зв'язків, що передбачає організацію науково-дослідницької роботи з вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу з урахуванням міждисциплінарного дискурсу.

Обґрунтовані педагогічні умови спрямовані на упровадження моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін (рис. 1), що реалізується в межах цільового, методологічного, діагностичного, процесуального і результативного блоків. Результатом реалізації моделі є сформовані високий (творчий) і середній (репродуктивний) рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх вчителів-філологів.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін»** – проаналізовано хід і результати експериментальної роботи щодо впровадження моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін та педагогічних умов її реалізації.

З метою виявлення стану сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін було проведено констатувальний експеримент, який засвідчив, що більшість респондентів продемонстрували низький (наслідувальний) рівень сформованості означеної якості, що підтвердило необхідність упровадження авторської моделі формування цієї компетентності.

Реалізація моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін відбувалася впродовж трьох етапів формувального експерименту: ціннісно-регулятивного, інформаційного, діяльнісно-рефлексивного.

Цільовий блок

Мета: формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

Завдання: 1. Формування мотивації і ціннісної спрямованості майбутнього фахівця на формування власної лінгвокраїнознавчої компетентності 2. Збагачення знань з проблем теорії лінгвокраїнознавства і суміжних наук на основі міждисциплінарності. 3. Формування комунікативних, дослідницьких умінь, умінь здійснення міждисциплінарного аналізу лінгвокраїнознавчих реалій. 4. Формування здатності до рефлексії, самооцінювання рівня власної лінгвокраїнознавчої компетентності та визначення можливостей для професійного самовдосконалення.

Компоненти: аксіологічно-стимульовальний інформаційно-змістовий праксеологічний

Методологічний блок

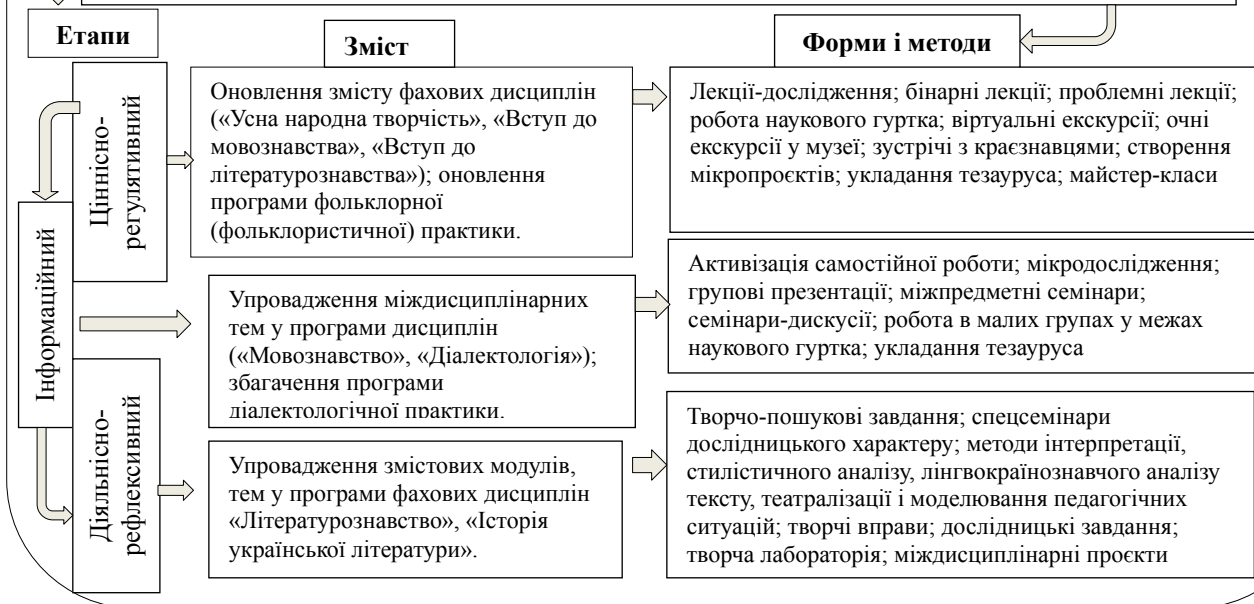
Підходи:
компетентнісний;
аксіологічний;
культурологічний;
полікультурний;
діяльнісний;
інтегративний

Загальні принципи: науковості; всебічного стимулювання позитивного ставлення до навчання; систематичності та послідовності навчання; зв'язку навчання з практикою; створення необхідних умов для навчання; вибору індивідуальної освітньої траєкторії.

Специфічні принципи: інтеграції; культурологізації; аксіологізації змісту навчання; єдності у розвитку дослідницьких, комунікативних умінь та вмій міждисциплінарного аналізу; активного наставництва.

Процесуальний блок

Педагогічні умови: 1. Оновлення змісту фахових дисциплін на основі використання ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства. 2. Упровадження інтерактивних форм і методів у процесі вивчення фахових дисциплін. 3. Активізація навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі міждисциплінарних зв'язків.

**Діагностичний блок****Критерії**

Ціннісно-мотиваційний

Змістово-когнітивний

Діяльнісно-рефлексивний

Результативний блок

Високий (творчий) і середній (репродуктивний) рівні сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін.

Рис. 1. Модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін

Ціннісно-регулятивний етап передбачав підвищення мотивації, спрямованості і ціннісних орієнтацій щодо формування цієї якості шляхом оновлення змісту фахових дисциплін «Усна народна творчість», «Вступ до мовознавства», «Вступ до літературознавства»), програми фольклорної (фольклористичної) та використання інтерактивних форм і методів (проблемні лекції, бінарні лекції, лекції-дослідження, екскурсії у музеї культурологічного, українознавчого і мистецтвознавчого спрямування, віртуальні екскурсії, зустрічі з краєзнавцями, майстер-класи, організація роботи наукового гуртка, укладання тезауруса, виконання мікропроектів тощо).

На інформаційному етапі відбувалося збагачення знань майбутніх фахівців шляхом упровадження змістових модулів, тем з проблем лінгвоукраїнознавства, міждисциплінарних зв'язків з іншими науками (фольклористикою, етнографією, лінгвістикою, українознавством, літературознавством тощо). Відповідно було оновлено зміст фахових дисциплін «Мовознавство», «Діалектологія» та програму діалектологічної практики, а також активізовано самостійну роботу у процесі підготовки до практичних і семінарських занять шляхом виконання мікродосліджень і групових презентацій, проведення міжпредметних семінарів, семінарів-дискусій, роботи в малих групах у межах діяльності наукового гуртка тощо.

На діяльнісно-рефлексивному етапі відбувалося формування комунікативних і дослідницьких умінь, умінь здійснення міждисциплінарного аналізу реалій, прагнення до самовдосконалення. З цією метою було збагачено зміст фахових дисциплін «Літературознавство», «Історія української літератури» проблемними модулями і темами, а також апробовано спектр інтерактивних форм і методів: творчо-пошукові завдання з використанням методу стилістичного аналізу, творчі вправи («коло ідей», «незакінчене речення» та ін.), дослідницькі завдання, залучення до роботи творчої лабораторії, виконання і представлення міждисциплінарних проектів у межах наукового гуртка, застосування методів інтерпретації, стилістичного аналізу, лінгвоукраїнознавчого аналізу, театралізації і моделювання педагогічних ситуацій тощо.

Результати експерименту уможливили висновок про те, що у майбутніх учителів української мови і літератури відбулося зростання рівнів лінгвоукраїнознавчої компетентності у ході впровадження моделі формування означеної якості у процесі вивчення фахових дисциплін. Після проведення формувального експерименту низький (наслідувальний) рівень сформованості цієї якості було діагностовано у 9,51% учасників експериментальної групи (на констатувальному – 73,42%), високий (творчий) рівень – у 39,82% (було 5,16%). Кількість студентів із середнім (репродуктивним) рівнем сформованості лінгвоукраїнознавчої компетентності в експериментальній групі збільшилася з 21,42% до 50,67%. Натомість у студентів КГ не спостерігалось суттєвих змін щодо динаміки рівнів сформованості лінгвоукраїнознавчої компетентності (низький (наслідувальний) – 58,53% (було 71,39%), середній (репродуктивний) – 33,51% (було 24,23%), високий (творчий) – 7,96% (було 4,37%) (рис. 2).

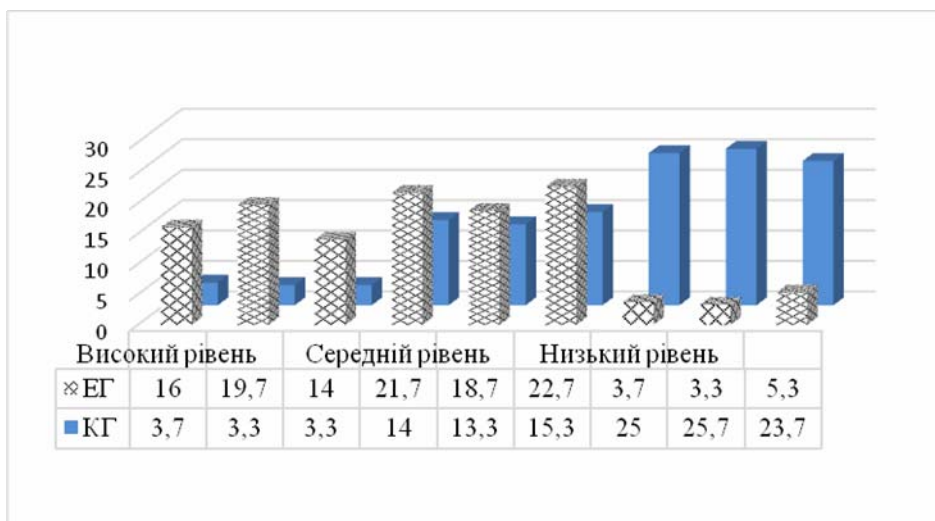


Рис. 2. Динаміка сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін на початку формувального етапу експерименту та після його завершення.

Достовірність відмінностей характеристик зрівнювальних вибірок експериментальної та контрольної груп на формувальному етапі експерименту, перевірена за допомогою критерію узгодженості Пірсона, складає 95%. Експериментально доведено ефективність розробленої і апробованої моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін та педагогічних умов її реалізації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та запропоновано практичне вирішення проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін. Отримані під час дослідження результати дозволили зробити такі висновки.

1. Вивчення стану розробленості проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в сучасному науковому дискурсі дало можливість з'ясувати, що ця якість схарактеризована дослідниками щодо фахівців різного фаху, а також розкрита у дослідженнях з проблем навчання української мови як іноземної, іноземних мов з урахуванням краєзнавчої проблематики. Студіювання праць українських і зарубіжних дослідників уможливило окреслити термінологічну основу проблеми формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, що становить спектр понять: «лінгвокраїнознавство», «лінгвістика», «країнознавство», «реалії», «фонові знання», «національно-маркована лексика» тощо. Виявлено, що ціннісний потенціал лінгвокраїнознавства у підготовці сучасного вчителя української мови і літератури полягає у використанні

міждисциплінарних зв'язків із суміжними науками (фольклористикою, діалектологією, літературознавством, лінгвістикою, стилістикою тощо), структуруванні змісту фахової підготовки на основі міждисциплінарності, текстоцентричному підході до вивчення реалій, спрямованості на оновлення форм і методів проведення фахових практик, збагаченні проблематики науково-дослідницької роботи тощо.

2. Розкрито зміст і структуру лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін. Обґрунтовано, що лінгвокраїнознавча компетентність майбутніх учителів-філологів, сформована у процесі вивчення фахових дисциплін – інтегративна професійна якість, що визначається наявністю мотивації і ціннісного ставлення щодо набуття знань з теорії лінгвокраїнознавства і суміжних наук, дослідницьких, комунікативних і аналітичних умінь щодо вивчення лінгвокраїнознавчих реалій на міждисциплінарній основі та їх ретрансляції в освітній практиці, виявляється у спрямованості на саморозвиток і самовдосконалення у сфері лінгвокраїнознавчих студій, рефлексивному ставленні до результатів професійної діяльності. Структурними компонентами якої є: аксіологічно-стимулювальний, інформаційно-змістовий, праксеологічний.

3. Визначено критерії, показники та рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін: ціннісно-мотиваційний (мотивація до формування лінгвокраїнознавчої компетентності; спрямованість на формування лінгвокраїнознавчої компетентності; сформованість ціннісних орієнтацій); змістово-когнітивний (володіння лінгвокраїнознавчими знаннями; міцність лінгвокраїнознавчих знань; міждисциплінарні знання); діяльнісно-рефлексивний (сформовані дослідницькі і комунікативні уміння; уміння здійснення міждисциплінарного аналізу реалій; прагнення до підвищення рівня лінгвокраїнознавчої компетентності). Рівнями сформованості цієї якості є: низький (наслідувальний); середній (репродуктивний); високий (творчий).

4. Схарактеризовано педагогічні умови формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури як сукупність ефективних чинників, обставин, які забезпечують формування компонентів цієї компетентності (аксіологічно-стимулювального, інформаційно-змістового, праксеологічного) та сприяють підвищенню якості вивчення фахових дисциплін у закладах вищої педагогічної освіти, а саме: оновлення змісту фахових дисциплін на основі використання ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства; упровадження інтерактивних форм і методів у процесі вивчення фахових дисциплін; активізація навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі міждисциплінарних зв'язків.

5. Теоретично розроблено та експериментально перевірено модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін, яка є послідовним відображенням пролонгованого у часі процесу формування визначеної професійної якості на основі засадничих положень компетентнісного, аксіологічного,

культурологічного, полікультурного, діяльнісного, інтегративного підходів, принципів (*загальних*: науковості, всебічного стимулювання позитивного ставлення до навчання, систематичності та послідовності навчання, зв'язку навчання з практикою, створення необхідних умов для навчання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії; *специфічних*: інтеграції, культурологізації, аксіологізації змісту навчання, єдності в розвитку дослідницьких, комунікативних умінь та умінь міждисциплінарного аналізу, активного наставництва), містить зміст, структуру, форми, методи, що реалізується в межах цільового, методологічного, процесуального, діагностичного і результативного блоків, у ході ціннісно-регулятивного, інформаційного, діялісно-рефлексивного етапів. Результатом реалізації авторської моделі є сформовані високий (творчий) (39,82%, було 5,16%) і середній (репродуктивний) (50,67%, було 21,42%) рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Отримані теоретичні і практичні результати не вичерпують усіх аспектів здійсненого дослідження. Подальшого вивчення потребують проблеми професійного розвитку викладачів фахових дисциплін на філологічних факультетах закладів вищої педагогічної освіти на основі вивчення потенціалу лінгвокраїнознавства; творчого використання зарубіжного досвіду структурування змісту фахових дисциплін, добору форм і методів вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу в процесі підготовки вчителів за бінарною спеціалізацією.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Вернигора, О. (2015). Можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української літератури під час вивчення фольклору. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. (Серія «Педагогічні наук»), 130, 296-299.

2. Вернигора, О. (2015). Специфіка вивчення усної народної творчості учнями основної школи. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 12 (1). Умань: ФОП Жовтий, 24-32.

3. Вернигора, О. (2015). Методологічні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій учителем-філологом в умовах сучасної загальноосвітньої школи. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр., 42. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 11-15.

4. Вернигора, О. (2016). Формування лінгвокраїнознавчої компетентності учителів української мови та літератури на засадах компетентнісного підходу. Науковий вісник Мукачівського державного університету. (Серія «Педагогіка та психологія»): зб. наук. праць. Мукачево: Вид-во МДУ, 2 (4), 133-136.

5. Вернигора, О. (2017). Змістові аспекти формування лінгвокраїнознавчої компетентності вчителів-філологів у вітчизняних педагогічних університетах.

Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2 (77), 43-51.

6. Вернигора, О. (2017). Педагогічні умови формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць, 21 (3), (Т. IV (78), с. 31-38). К.: Гнозис.

7. Вернигора, О. (2018). Критерії, показники та рівні сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць. (Серія «Педагогіка»), 28, 26-35.

8. Вернигора, О. (2018). Модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутнього вчителя-філолога у процесі фахової підготовки. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету: зб. наук. праць. (Серія «Педагогічні науки»), Бердянськ: БДПУ, 3, 134-144.

9. Вернигора, О. (2019). Використання ІКТ як чинник у формуванні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх філологів. Молодий вчений, 7.1. (71.1), 1-4.

10. Вернигора, О. (2019). Форми і методи формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наук. пр. (Серія «Педагогічні науки»), Арт академія сучасного мистецтва ім. С. Далі, Інститут ПТО НАПН України. Київ: Вид-во ТОВ «ТОНАР», 14, 267-288.

11. VERNYHORA, O. (2019). Criterial characteristics of formation of linguistic and country competence for future teacher-philologists in the professional training process. Contemporary issues of sustainable development. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 186-193.

12. Вернигора, О. (2019). Практикум з формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів філологічних факультетів закладів вищої педагогічної освіти. М.П. Вовк (Ред.). Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

13. Вернигора, О. (2015). Можливості використання інтерактивних засобів навчання вчителем української мови. Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник матеріалів XII Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П.Рудницької, 6 (10), (с. 147-149). Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.

14. Вернигора, О. (2016). Фольклористична компетентність учителя української мови і літератури. Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник матеріалів XIII Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П.Рудницької, 7 (11), (с. 156-157). Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.

15. Вернигора, О. (2015). Інноваційні засади проведення уроків з української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних засобів.

Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару з Міжнародною участю, травень 2015 р. (с. 17-19). Умань: ФОП Жовтий О.О.

16. Вернигора, О. (2016). Лінгвокраїнознавча компетентність вчителя-україніста: компетентнісний підхід. Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, жовтень 2016 (с. 39-40). Мукачево: Вид-во МДУ.

17. Вернигора, О. (2017). Аксіологічний підхід у формуванні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутнього вчителя-філолога. Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник матеріалів XIV Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької, 8 (12), (с. 102-104). Київ: Талком.

18. Вернигора, О. (2018). Лінгвокраїнознавча підготовка сучасного вчителя в умовах педагогічного університету. Неперервна педагогічна освіта XXI століття: збірник матеріалів XV Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької, грудень 2017, 1 (13), (с. 108-109). Київ: Талком.

19. Вернигора, О. (2018). Сутність критеріїв сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів-філологів. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, травень 2018 (с. 14-15). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти».

20. Вернигора, О. (2019). Модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури. Неперервна педагогічна освіта XXI століття: збірник матеріалів XVI Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької, грудень 2018, 2 (14), (с. 96-97). К.: Талком.

21. Вернигора, О. (2019). Формування лінгвокраїнознавчої компетентності в процесі вивчення фахових дисциплін майбутніх філологів на основі використання ІКТ. Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, травень 2019 (с. 171-173). Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД».

22. Вернигора, О. (2020). Характеристика етапів формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх філологів у процесі реалізації формувального експерименту. Неперервна педагогічна освіта XXI століття: збірник матеріалів XVII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької, 3 (15), (с. 197-199). Київ: Талком.

АНОТАЦІЇ

Вернигора О. Л. Формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2020.

У дисертації здійснено теоретичне розроблення і експериментальну перевірку моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін та обґрунтовано педагогічні умови її реалізації. На основі аналізу українських і зарубіжних джерел обґрунтовано зміст і структуру лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, сформованої у процесі вивчення фахових дисциплін. Компонентами цієї якості визначено аксіологічно-регулятивний, інформаційно-змістовий, праксеологічний.

З'ясовано, що ціннісний потенціал лінгвокраїнознавства в підготовці майбутніх учителів української мови і літератури полягає у використанні міждисциплінарних зв'язків із суміжними науками, структуруванні змісту фахової підготовки на основі інтеграції досягнень культурологічних, філологічних, українознавчих дисциплін, у вивченні відповідних реалій з урахуванням територіальної і соціальної диференціації, збагаченні форм і методів фахових практик, проблематики науково-дослідницької роботи майбутніх учителів української мови і літератури. Визначено критерії і показники сформованості лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, згідно з якими здійснено діагностику рівнів володіння цією якістю. Обґрунтовано педагогічні умови формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін: оновлення змісту фахових дисциплін на основі використання ціннісного потенціалу лінгвокраїнознавства; упровадження інтерактивних форм і методів у процесі вивчення фахових дисциплін; активізація навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на основі міждисциплінарних зв'язків. Визначені педагогічні умови спрямовані на впровадження моделі формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін, що ґрунтується на положеннях методологічних підходів (компетентнісного, аксіологічного, культурологічного, полікультурного, діяльнісного, інтегративного) та загальний і специфічних принципах, реалізується в межах цільового, методологічного, процесуального, діагностичного і результативного блоків, у процесі ціннісно-регулятивного, інформаційного, діяльнісно-рефлексивного етапів. Результатом реалізації моделі є сформовані високий (творчий) і середній (репродуктивний) рівні лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Formation of the Ukrainian language and literature future teachers' linguistic-ethnographic competence in the process of studying the professional disciplines. – Manuscript.

Thesis for the Scientific Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04–vocational training theory and technique. – Ivan Zyazun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the Ukraine National Academy of Pedagogical Sciences, Kyiv, 2020.

The dissertation implements the theoretical development and pilot testing the model of formation the Ukrainian language and literature future teachers' linguistic-ethnographic competence in the process of studying professional disciplines and the pedagogical conditions of its realization are substantiated. Based on the analysis of Ukrainian and foreign sources, the content and structure of linguistic-ethnographic competence of Ukrainian language and literature future teachers, formed in the process of studying the professional disciplines, are substantiated. The components of this quality are defined as axiological-regulatory, informative-contextual, praxeological.

It was found that the value potential of linguistic-ethnographic studies in training the Ukrainian language and literature future teachers is the use of interdisciplinary links with related sciences, structuring the content of professional training based on the integration of achievements of cultural, philological, Ukrainian studies disciplines, in the studying of relevant realities, taking into account the territorial and social differentiation, enriching the forms and methods of professional practices, problematique of scientific-research work the future teachers of the Ukrainian language and literature. There are defined criteria and indicators of formation the linguistic-ethnographic competence of the Ukrainian language and literature future teachers according to which diagnostics the levels of possession this quality is carried out. There are substantiated the pedagogical conditions for the formation the future philologist teachers' linguistic-ethnographic competence in the process of studying the professional disciplines: updating the content of the professional disciplines based on the use of the value potential of linguistic-ethnographic studies; introduction of interactive forms and methods in the process of studying the professional disciplines; intensification of educational and scientific-research training of the Ukrainian language and literature future teachers on the basis of interdisciplinary connections. The determined pedagogical conditions are aimed at the introduction the model of formation the linguistic-ethnographic competence of the Ukrainian language and literature future teachers in the process of studying professional disciplines, which is based on the provisions of the methodological approaches (competence, axiological, culturological, multicultural, activity, integrative) and general and specific principles, implemented within the target, methodological, procedural, diagnostic and effective blocks, in the process of value-regulatory, informational, activity-reflexive stages. The result of the model implementation is the formed high (creative) and average (reproductive) levels of linguistic-ethnographic competence of the Ukrainian language and literature future teachers.

Key words: future teachers of Ukrainian language and literature, linguistic-ethnographic competence, linguistic-ethnographic studies, professional disciplines, institutions of higher pedagogical education, vocational training, professional competencies.

Підписано до друку 20.08.2020 р. Формат 60 x 84/16.
Папір офс. Гарнітура Times New Roman. Друк-різографія.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2008-1.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві «ДКС центр»
Свідоцтво ДК № 3457 від 08.04.2009 р.
04073, м. Київ, Куренівський провулок, 17, т/ф (044) 537-14-34